

93

DET FORSTLIGE FORSØGSVÆSEN I DANMARK

UDGIVET VED

DEN FORSTLIGE FORSØGSKOMMISSION

TIENDE BIND

HÆFTE 5

INDHOLD:

A. OPPERMANN: Efterskrift til Beretning Nr. 92: Karpaterbøg i danske Skove (Nachschrift zum Bericht Nr. 92), S. 261 (Beretning Nr. 93). — A. OPPERMANN: Bøgeskov paa Fiskerbakken (Ein Rotbuchenbestand auf Nordseeland), S. 269 (Beretning Nr. 94). — A. OPPERMANN: Japansk Lærk i Danmark (*Larix leptolepis* in Denmark), S. 351 (Beretning Nr. 95).

KØBENHAVN

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKJÆR)

1930

EFTERSKRIFT

TIL

BERETNING NR. 92: KARPATERBØG I DANSKE SKOVE.

Af

A. OPPERMANN.

I Direktoratet for Statskovbruget og i Rigsarkivet har jeg under Udarbejdelsen af foranstaaende Beretning forgæves søgt efter Overførsterinspektionens og Skovdistriktets Korrespondance angaaende Indkøb og Uddeling af Skovfrø fra Frøanstalterne paa 2det Kronborg Distrikt (Valdemarslund) i Tiden 1880—90. Efter at Beretningen var trykt og udsendt, har Underarkivar, Dr. ph. E. NYSTRØM velvilligst henledet min Opmærksomhed paa Pakken: ad Skovdomainejournal 415/1888 og 141/1899, der indeholder en stor Del af de paagældende Skrivelser og heriblandt Regninger fra Firmaet CARL FRISENETTE, Svanholmsvej 4, København V., saavel som de aarlige Fortegnelser fra Skovrider H. SCHADE over Skovdistrikternes Rekvisitioner. Maaske findes der Oplysninger om ungarsk Bøgeolden i tilsvarende ældre Pakker, men jeg har for mit Vedkommende ment at burde nøjes med en Gennemgang af Tidsrummet 1877—99, altsaa noget over 20 Aar.

Af de nedenfor nævnte Personer er C. A. CAROC Departementschef i Finansministeriet 1873—1898 (1896 gik Statskovene over til Landbrugsministeriet); CHR. LUND Chef for Ekspeditionskontoret for Domænesager 1878—94; C. M. POULSEN Ejer af Linaa Vesterskov.

Overførsterne var 1877—99 for

1ste Inspektion: MOLTKE til 1882, BODENHOFF 1882—89, derefter LETH.

2den » EIDE til 1882, derefter MÜLLER.

3dje » WIMPFEN til 1885, derefter BRUHN.

Skovriderne var 1877—99 for

1ste Kronborg (nu: Kronborg) Distrikt: KROGH til 1889, derefter THALBITZER.

2det Kronborg (nu: Gurre) Distrikt: SCHADE.

3dje Kronborg (nedlagt) Distrikt: BRØNNICKE til 1881, derefter HAXTHAUSEN.

4de Kronborg (nu: Nøddebo) Distrikt: L. F. E. BRÜEL til 1880, derefter G. P. L. BRÜEL.

5te Kronborg (nu: Esrom) Distrikt: HEMPEL.

6te Kronborg (nu: Maarum) Distrikt: HOLTEN til 1888, derefter CHRISTENSEN.

Tisvilde-Frederiksværk Distrikt: BANG.

1ste Frederiksborg Distrikt: HEGER til 1892, derefter BALS-LØW.

2det Frederiksborg Distrikt: BONNEVIE.

Hørsholm Distrikt: C. A. HANSEN.

Odsherred Distrikt: BEERMANN til 1890, derefter KOFOED.

Bornholm Distrikt: G. P. L. BRÜEL til 1880, BALS-LØW 1880—92, derefter STEEN.

Silkeborg Distrikt: KLÜVER til 1882, derefter BRYNDUM.

Buderupholm Distrikt: H. J. HANSEN til 1886, derefter HINTZ.

Viborg Distrikt: SPORON til 1891, IRMINGER 1891—99, derefter WØLDIKE.

Feldborg Distrikt: JENSSEN-TUSCH til 1888, derefter HEIL-MANN.

Palsgaard Distrikt: ROSEN til 1881, derefter FABRICIUS.

Randbøl Distrikt: HAXTHAUSEN til 1881, derefter KROHN.

Stenderup Distrikt: BODENHOFF til 1882, THALBITZER 1883—89, derefter FALKENBERG.

FRISENETTES Regning $^{13/2}$ 1877 nævner ikke Bøgeolden.

Det samme gælder om hans Regning ($^{1/2}$ 78) for det følgende Aar og SCHADES Fortegnelse ($^{26/11}$ 77) over Frø til Brug i Finansaaret 18^{78/79}, men vi havde ogsaa Bøgeolden i 1877. BONNEVIE leverer 10 Tdr. til Bornholm D.

Det følgende Aar træffer vi derimod »120 ø ungarsk Bøgeolden à 0.45« paa Regning $^{21/3}$ 79, og Fortegnelsen viser os, at 100 ø er gaaet til Silkeborg D., medens 20 ø er blevet paa 2det Kronborg D.

Paa samme Maade leveres $^{30/3}$ 1880 »300 ø ungarsk Bøgeolden«, nemlig: til Silkeborg D. 200 ø , til Palsgaard D. 100 ø , og Prisen er atter 0.45. Samtidig leverer SCHADE 10 Tdr. dansk Bøgeolden til Bornholm D.

1881 er Forbruget større, nemlig ($^{4/4}$) »700 ø ungarsk Bøgeolden à 0.43«, der fordeles saaledes: 1ste Kronborg D. 100, 2det Kronborg D. 50, Bornholm D. 100, Silkeborg D. 200,

Buderupholm D. 200, Palsgaard D. 50 R . Samtidig leverer HOLTEN 3 Tdr. til Tisvilde-Frederiksværk D.

1882 leverer SCHADE fra Frøanstalterne 58 Tdr. Bøgeolden.

²⁷/₃ 1883 leverer FRISENETTE »2000 R Bøgeolden fra Ungarn à 0.30«; SCHADE har den samme Mængde leveret »paa anden Maade« end fra »Frø-Anstalterne paa 2det Kronborg Skovdistrikt« (som ingen Olden leverer), og hvorvel S. ikke siger, at det er ungarsk Olden, kan der ikke være Tvivl om, at det er samme Parti, som fordeles paa følgende Maade: 1ste Kronborg D. 50, 2det Kronborg D. 100, Bornholm D. 500, Silkeborg D. 300, Viborg D. 500, Feldborg D. 250, Palsgaard D. 200, Randbøl D. 100 R .

Allerede Efteraaret 1883 maa S. gøre Indstilling om 700 R Bøgeolden til Viborg og Randbøl Distrikter, og ²⁸/₃ 1884 leverer F. »3600 R Bøgeolden à 0.33« foruden en Mængde andet Frø. Her nævnes intet om Hjemstedet, men dette Spørgsmaal bliver belyst paa anden Maade. Regningen er usædvanlig stor, 7388 Kr., hvorfor LUND tilraader at sende SCHADE den til Erklæring, og ¹/₄ 1884 modtager Ministeriet følgende Svar: »Prisen paa Bøgeolden er høi, men har været ligesaa høi før og naar der tages Hensyn til at den er kommen over Wien, saavidt jeg ved fra Slavonien, bliver Told¹⁾ og Fragt af stor Betydning«. Fordeelingen er følgende: 1ste Kronborg D. 600, 2det Kronborg D. 100, 4de Kronborg D. 300, Tisvilde-Frederiksværk D. 300, Bornholm D. 400, Silkeborg D. 300, Buderupholm D. 500, Viborg D. 500, Feldborg D. 200, Palsgaard D. 200, Randbøl D. 200 R .

²⁴/₃ 1885 sender F. Regning paa »6800 R ungarsk Bøgeolden à 0.25«, der fordeles saaledes: 1ste Kronborg D. 700, 2det Kronborg D. 600, 4de Kronborg D. 1200, Tisvilde-Frederiksværk D. 600, Odsherred D. 500, Bornholm D. 600, Silkeborg D. 500, Buderupholm D. 900, Viborg D. 600, Feldborg D. 200, Palsgaard D. 200, Randbøl D. 200 R . ²⁸/₃ 1885 skriver SCHADE til Ministeriet: »Prisen paa ungarsk Bøgeolden . . . kan ikke siges at være høi i et Aar, hvor der i Danmark kun fandtes lidt Bøgeolden i det sydlige Sjælland og paa Lolland . . . den leverede Bøgeolden er af almindelig god Beskaffenhed«.

¹⁾ If. L. 4. Juli 1863 Pos. 75 var Frø toldfrit.

¹¹/₃ 1886 leverer F. »6000 R Bøgeolden, ungarsk, à 0.36«, der fordeles noget anderledes end det foregaaende Aar. SCHADE skaffer selv 1500 R , og af det samlede Parti gaar nu til Distrikterne: 1ste Kronborg D. 700, 2det Kronborg D. 500, 4de Kronborg D. 900, Tisvilde-Frederiksværk D. 300, Bornholm D. 1000, Silkeborg D. 200, Buderupholm D. 2400, Viborg D. 1000, Feldborg D. 100, Palsgaard D. 200, Randbøl D. 200 R . ¹⁵/₃ skriver SCHADE til Ministeriet: »Prisen paa Bøgeolden . . . er høi, men naar Varernes Godhed i Forbindelse med den ringe Høst i Udlandet og de høie Priser i Katalogerne fra de større udenlandske Frøhandlere tages i Betragtning, ingenlunde for høi. Bøgeolden . . . fandtes her i Landet kun i ringe Mængde i Nordsjælland«.

Foraaret 1887 kan S. selv levere 6000 R Bøgeolden, og der bliver intet bestilt af denne Vare hos F. ⁵/₁₂ 1887 findes i Fortegnelsen fra S. opført 6000 R Bøgeolden, at »anskaffe paa anden Maade«: til 1ste Kronborg D. 700, 2det Kronborg D. 600, 3dje Kronborg D. 350, 4de Kronborg D. 500, 5te Kronborg D. 600, Tisvilde-Frederiksværk D. 350, Odsherred D. 500, Hørsholm D. 600, Bornholm D. 600, Silkeborg D. 500, Buderupholm D. 400, Randbøl D. 100, Stenderup D. 200 R . ⁹/₁₂ 1887 bestiller Ministeriet dette Parti hos F., men han meddeler ³/₅ 1888, at »Med Hensyn til de i Ministeriets Skrivelse af 9de Decbr. f. A. bestilte 6000 R Bøgeolden, da har det, paa Grund af total Misvæxt, ikke været mulig at forskaffe selv det ringeste af nævnte Kvantum tilveje«.

⁸/₁₂ 1888 har SCHADES Fortegnelse 7000 R Bøgeolden, som alt »antages at kunne leveres fra Frø-Anstalterne paa 2det Kronborg Skovdistrikt«, og næste Foraar findes ingen Bøgeolden paa Regningen fra F.

¹⁹/₁₂ 1889 har Fortegnelsen fra S. 4420 R Bøgeolden, som alt maa anskaffes »paa anden Maade«: til 1ste Kronborg D. 600, 3dje Kronborg D. 300, 1ste Frederiksborg D. 20, Hørsholm D. 600, Odsherred D. 100, Bornholm D. 200, Silkeborg D. 400, Buderupholm D. 1200, Viborg D. 700, Randbøl D. 100, Stenderup D. 200 R . ²⁸/₁₂ 1889 bestiller Ministeriet 4420 R hos F., men de findes ikke paa hans Regning af ²¹/₃ 1890, og han meddeler, at »det ikke har været muligt at tilvejebringe de . . . 4420 R Bøgeolden«, da der »eiheller i hele Europa i afvigte Efteraar er høstet noget Bøgeolden af paalidelig Kvalitet«.

$\frac{3}{12}$ 1890 har S. paa sin Fortegnelse 15300 \mathcal{R} Bøgeolden, som antages at kunne leveres fra Frøanstalterne, og Regningen fra F. $\frac{10}{4}$ 1891 har ingen Bøgeolden.

Paa samme Maade gaar det næste Sæson, hvor S. $\frac{23}{11}$ 1891 mener at kunne levere 5300 \mathcal{R} Bøgeolden og $\frac{5}{4}$ 1892 omtaler »det slette Frøaar 1891«.

Derimod mener S. $\frac{15}{11}$ 1892, at af Fortegnelsens 9300 \mathcal{R} Bøgeolden kun 1300 kan leveres fra Frøanstalterne, medens Resten maa anskaffes paa anden Maade. F. har imidlertid paa sin Regning ($\frac{1}{4}$ 1893) ingen Bøgeolden, og det er da et Spørgsmaal, om Statsskovene har maattet nøjes med de 1300 \mathcal{R} , eller om man har haft andre Kilder til Forsyning. Allerede $\frac{27}{2}$ 1879 har AUG. SØHT tilbudt »Den Kgl. Domaine-Expedition« Levering af »Naale- og Løvtræfrø i bedste vel rensede Varer af sidste Aars Avl« og opgiver bl. a. Prisen »*Fagus sylvatica* 30 Kr. pr. 100 \mathcal{R} «, Lærk 1.10 pr. \mathcal{R} , medens FRISENETTE i Regning $\frac{21}{3}$ 1879 har Priserne 0.45 og 1.30. Sagen gaar ad Tjenestevejen gennem 1ste Overførsterinspektion til SCHADES Erklæring, og $\frac{26}{3}$ udtaler S., at »de i Forstkandidat SØHT's Fortegnelse opgivne Priser ere, efter hvad jeg kjender til Skovfrøpriser, for en stor Deel saa lave, at jeg ikke anser det for muligt, at der kan leveres godt Frø til de anførte Priser«. Herefter skriver MOLTKE $\frac{4}{4}$ 1879 til Finansministeriet, at »da der ikke alene ikke er fremkommet Klage over det Frø, som Gartner FRISENETTE alt i en lang Aarrække har leveret Skovvæsenet, men da det i Reglen ogsaa har viist sig godt og spiredygtigt, og da Skovrider SCHADE mener, at der til de i Skrivelsen anførte Priser næppe kan leveres godt Frø, saa kan jeg ikke anbefale, at Indkjøb finder Sted hos nævnte Forstkandidat SØHT«. Forneden paa Skrivelsen staar med Blyant Ordet: Henlægges, som er understreget; Paategningen skyldes vistnok CAROC.

Ene om at levere Frø til Statsskovene er FRISENETTE dog ikke. Da C. M. POULSEN har faaet en Prøve Douglasie direkte fra Californien og vil levere det meget billigt (15.84 pr. engelsk Pund), vilde P. E. MÜLLER $\frac{9}{2}$ 1884 »finde det meget ønskeligt, om det høie Ministerium vilde bemyndige mig til at købe $1\frac{1}{2}$ \mathcal{R} af ham til Fordeling mellem de Inspektionen underlagte Distrikter, hvorved det kunde blive muligt at anstille større Forsøg med dette udmærkede Træ; $\frac{1}{2}$ \mathcal{R} vilde i saa Fald blive

anvendt i Sorø«. Ordet: ja, staar med Blyant i Margen; ¹⁴/₂ skriver Ministeriet til M., som ²⁰/₂ indsender POULSENS Regning af ⁷/₂, til et Beløb af 23 Kr. 76 Øre. — ⁷/₂ 1885 indstiller P. E. MÜLLER, at BALSLOW »for denne Gang« maa faa 180 ₧ Ædelgranfrø fra SØHT »ad den angivne, ureglementerede Vej«, og en Regning ⁵/₃ viser, at Sagen er gaaet i Orden.

Utænkeligt er det vel ikke, at man i 1893, da FRISENETTE intet leverede, har bekvemmet sig til at gaa den »ureglementerede Vej« til SØHT, men herom ved jeg intet. Man kan jo ogsaa have købt Olden andre Steder i Udlandet, eller fra danske Skove.

Ophørt med Levering af Bøgeolden er F. dog ikke. Fortegnelsen fra S. ¹⁷/₁₂ 1893 nævner 4300 ₧, og paa en Regning fra F. ²⁸/₁₂ s. A. staar »4300 ₧ Bøgeolden à 0.25«, men uden nogen Angivelse af Hjemsted.

Den følgende Sæson har S. paa sin Fortegnelse ¹⁸/₁₁ 1894 6900 ₧ Bøgeolden fra Frøanstalterne, og denne Vare findes ikke paa Regningen ²⁶/₄ 1895 fra F.

²⁶/₉ 1895 indberetter LETH, at S. ikke kan levere 1700 ₧ Bøgeolden, som derfor maa købes hos F., men denne skriver ¹⁴/₁₂, at »da der saavel her i Landet som ogsaa i hele Nord-europa iaar ikke er avlet Bøgeolden«, kan han ikke levere det ønskede Parti, og paa hans Regning ²⁸/₃ 1896 findes ingen Bøgeolden.

Derimod ser man, at S. ³/₁₂ 1896 har modtaget 2100 ₧ fra F., paa hvis Regning ⁴/₁₂ 1896 ogsaa staar »2100 ₧ Bøgeolden«, som gaar igen paa Fortegnelsen ²⁷/₁₂ fra S.

¹⁴/₁ 1898 har S. paa sin Fortegnelse 5720 ₧ Bøgeolden fra Frøanstalterne, og Varen findes ikke paa Regning ²³/₃ s. A. fra F.

²/₁ 1899 ønsker THALBITZER at maatte købe 800 ₧ »gode nordtyske Bøgeolden« og faar den ønskede Tilladelse. ¹³/₁ s. A. har Fortegnelsen fra S. 1450 ₧, der maa anskaffes paa anden Maade end fra Frøanstalterne, og ¹⁶/₁ skriver LETH om Indkøb hos F. af 1000 ₧ Bøgeolden til 2det Kronborg Distrikt.

De foranstaaende Meddelelser viser, at FRISENETTE har leveret Statsskovene ungarsk Bøgeolden til Udsaaning i For-aaret 1879, 1880, 1881, 1883, 1884, 1885, 1886; siden har han

leveret Bøgeolden til Brug i 1894, 1896 og maaske 1899, men uden Angivelse af Hjemsted.

1884 stammer Frøet antagelig fra Slavonien, hvor Bøgen forekommer paa Højdedraget Fruska góra, der ligger tæt Syd for Donau, mellem Vinkovce og Karlovic, altsaa med god Forbindelse ad Flodvejen op til Wien. Det højeste Punkt er her kun 539 Meter over Havet; Stedets Klima er vidt forskelligt fra det danske. Tre Stationer i det sydlige Ungarn:

	Feniöerdö	Pálffytelep	Királyhalom
Østlig Længde	21° 04'	21° 15'	19° 47'
Nordlig Bredde . . .	44° 47'	44° 52'	46° 12'
Højde over Havet .	160 m	100 m	120 m

giver følgende Middeltal¹⁾, til Sammenligning med Tallene for Danmark:

	Vinter	Foraar	Sommer	Efteraar	Aar
	Middeltemperatur, C°				
Sydungarn . . . ÷ 1.1	10.7	21.1	11.0	10.4	10.4
Danmark	0.2	5.6	15.3	8.1	7.3
	Nedbør, Millimeter				
Sydungarn . . .	112	194	216	176	698
Danmark	119	114	192	184	609

De snævre Grænser for Frosten var i Királyhalom 24. April og 12. Oktober. Aarets Antal af Solskinstimer er gennemsnitlig for de tre Stationer 1894, hvoraf i Juli 270; Fordampningen var næsten dobbelt saa stor som i Nordungarn.

Dersom vi har faaet Olden fra dette Sted, er det en Lavbjærgsrace, og her, paa Stilkegens Omraade, synes Bøgen kun at forekomme spredt, men da ogsaa lige ned til 82 m o. H.²⁾. Sandsynligvis er Formerne derfor mindre gode end i Nordkarpaternes Bjærgskove, og man maa tænke sig den Mulighed, at det er denne ringere Race, der (gennem VALDEMAR SCHIÖDTE) er kommen til Basnæs (S. 236), maaske ogsaa samtidig til Tisvilde-Frederiksværk Distrikt hvor jeg saa Planter Juni 1885 (S. 224). De Planter i Anneberg Skov, der vakte min Opmærksomhed (S. 222), maa vistnok være af anden Oprin-

¹⁾ ANTON RÉTHLY, anf. St.

²⁾ FEKETE u. BLATTNY, anf. St. I, S. 86, 743; II, S. 88, Kort IV. Her ligger Nordgrænsen for *Carpinus duinensis* og Nordøstgrænsen for *Ostrya carpinifolia*.

delse, da Odsherred Distrikt ikke fik Olden gennem SCHADE i 1884; det ligger nær at tænke sig Levering fra SØHT, som jo (S. 230) har leveret til Juellinge samme Aar; fra sin Overførstertid i Sønderjylland har BEERMANN maaske været i Forbindelse med SØHT.

Prisen 1884 var jo i Virkeligheden ikke særlig høj, langt lavere end 1879, 1880 og 1881. Naar S. $\frac{1}{4}$ 1884 fremhæver Fragten over Wien som et fordyrende Moment, kan man modsætningsvis antage, at Hjemstedet de andre Aar har ligget nærmere ved Danmark og med billigere Transport hertil, altsaa formodentlig i Nordkarpaterne.

Ved at sammenholde Listerne over Udsendelse af ungarsk Bøgeolden med Distrikternes Korrespondance og Kulturprotokoller vil man have gode Holdepunkter for en Eftersøgning ude i Skoven, særlig i Bevoksninger hvis Alder nu ligger mellem 44 og 51 Aar. Et sammenlignende Studium af Vækst og Træformer vil maaske kunne føre til at udsondre forskellige Typer og at bringe disse i Forbindelse med Oplysninger om Navnet paa Leverandøren af det paagældende Parti Bøgeolden, hvorefter man kan haabe, at det engang lykkes at opspore hans udenlandske Forbindelse. Et saadant historisk Studium frembyder visse Vanskeligheder og kan undertiden bringe Skuffelser, men Erfaring viser, at det dog ogsaa kan give Resultater af Værdi for det praktiske Skovbrug¹⁾.

NACHSCHRIFT ZUM BERICHT NR. 92: KARPATHENBUCHEN IN DÄNEMARK.

Ein unerwarteter Fund im Reichsarchiv hat erwiesen, dass Dänemark im Jahre 1884, wo in Mitteleuropa »Bucheckern . . . als vollständig missrathen zu betrachten seien« (KELLER SÖHNE, vide S. 222 Anm. 1), wahrscheinlich Bucheln aus Fruska góra in Slavonien bekommen hat.

¹⁾ Se f. Eks. følgende Forsøgsberetninger: Skovfyr i Midt- og Vestjylland (Bd. VI); Dyrkning af Lærk i Danmark (Bd. VII); Korsikansk Fyr i Danmark (Bd. VII). — De tre Beretninger er ledsagede af Resumé paa et Verdenssprog: Die Weisskiefer in Jütland; Cultivation of Larch in Denmark; Le pin de Corse en Danemark.